

Voorwoord

Een vergeten oorlog

Omdat bijzondere verhalen nooit vergeten mogen worden

Toen het Nationaal Comité 4 en 5 mei mij vroeg een verhaal te schrijven over de oorlog in Nederlands-Indië, zei ik meteen: 'Ja!'

Ik had me namelijk al een keer in deze oorlog verdiept voor een boek dat ik schreef. Het heet 'Alleen Beer mocht mee'.

Ik schreef het boek al een tijd geleden. Toen was ik nog juf op een basisschool. Ook op mijn school besteedden we natuurlijk altijd aandacht aan de oorlog en het herdenken. We hadden zelfs een monument geadopteerd in een kerk en legden daar ieder jaar een krans.

Vaak, als ik thuis kwam uit mijn werk, hoorde ik de oppas van mijn kinderen, Trudi, bijzondere verhalen vertellen. Een keer was er ook een verhaal over vluchten en honger bij. Ik begreep al snel dat het over de Tweede Wereldoorlog ging in een warm land. Ik wist niet veel over die oorlog in Nederlands-Indië terwijl dit land toch lange tijd bij ons Koninkrijk hoorde. De vijand daar was niet Duitsland, maar Japan.

Vivian den Hollander

Omdat ik er graag meer over wilde weten, besloot ik Trudi te interviewen. Tot mijn verrassing wist ze nog heel veel verhalen over haar jeugd, en ook over de komst van de Japanners. Ze vertelde ook over het vrouwenkamp waar ze met haar moeder en zusjes al snel naar toe werd gebracht. Om echt goed te kunnen begrijpen wat er precies was gebeurd, deed ik veel onderzoek en las ik geschiedenisboeken. Al die informatie heb ik opnieuw gebruikt voor dit verhaal.

Als ik scholen bezoek om voor te lezen, kom ik steeds weer kinderen tegen die vertellen dat hun familie vroeger ook in dat verre land aan de andere kant van de wereld woonde. Dat land heet nu Indonesië. De opa of oma van die kinderen vertellen er vaak maar weinig over. Maar iemand die een oorlog heeft meegemaakt, vergeet dat natuurlijk nooit. Daarom is het belangrijk dat we alsnog luisteren naar de verhalen over oorlog, ook als die oorlog ver weg was. En daarom schreef ik dit verhaal.

Vivian den Hollander

Het rode lint

Batavia, 1944

‘Wedstrijdje doen?’ roept Maarten. ‘Wie het eerst bij de poort van het kamp is?’

‘Dat win jij vast. Dat weet ik nu al.’ Marleen gaat op een omgekeerde zinken teil zitten en kijkt op naar haar broer.

Twee jaar geleden, toen ze samen nog gewoon naar school gingen in de Batavia, was duidelijk te zien geweest dat zij de oudste was. Nu niet meer. Hij steekt intussen bijna een kop boven haar uit.

Haar moeder had het pas ook opgemerkt. ‘Marleen, je armen lijken wel bonenstaken,’ zei ze. ‘Ik moet echt zorgen dat je wat extra’s te eten krijgt. Sinds we in het Tjidengkamp wonen, ben je nauwelijks gegroeid.’

Het kamp... Marleen zucht. Had ze ooit kunnen denken dat haar leven zo zou veranderen nadat de Japanners Nederlands-Indië aanvielen?

Oké, ze wist wel dat er twee jaar eerder bij opa en oma in Holland ook oorlog was uitgebroken. ‘Komen de Duitsers ook hier?’ had ze die dag nog aan haar vader gevraagd.

Hij had meteen zijn hoofd geschud. ‘Wij wonen aan de andere kant van de wereld, voor ons dreigt geen gevaar.’

Hij had niet vermoed dat de Japanners, als bondgenoot van Duitsland, hun macht in Azië flink wilden uitbreiden. En ook niemand had verwacht dat de Japanners, toen ze eenmaal voet aan land hadden gezet in Nederlands-Indië, heel veel Europeanen zouden opsluiten in kampen.

Marleen dwingt zich snel aan iets anders te denken. ‘Hm, wedstrijdje? Ik wil liever eerst even uitrusten. Ik ben nog moe van het buigen van zonet.’

‘Viel toch wel mee?’ Maarten reageert verbaasd. ‘Meestal laten de Japanners ons veel langer op appèl staan. Ik vond dat het kamphoofd wel een goeie bui had.’

‘Nou, ik niet.’ Marleen geeuwt. ‘Ik kan er echt niet aan wennen dat we iedere ochtend zo lang stil moeten staan om te worden geteld. En je zag toch ook wel dat mevrouw Van Dam weer eens geslagen werd door zo’n stomme Japanner? Alleen maar omdat

ze niet lang stil kan staan door haar zere been.'

'Ik deed gauw mijn ogen dicht,' bekennt Maarten. 'Weet je wat ik ook wel eens doe als we erg lang in de zon moeten staan? Dan staar ik naar de boom recht voor me uit en doe ik of ik terug ben in de tuin van ons grote huis.'

Marleen glimlacht en herinnert zich plotseling de geur van de bloeiende jasmijnstruik die er groeide. Ook ziet ze de tuinjongen weer voor zich die altijd met zijn kapmes kokosnoten uit de boom haalde. Wat erg dat ze voordat ze het kamp in ging niet eens het sap van de kokosnoot had gelust! Toen hij het haar liet proeven, had ze het met een vies gezicht uitgespuugd.

Terwijl ze eraan denkt, begint haar maag te knorren. Ze zou nu de hele kokosnoot leegdrinken. Mmm... Ook zou ze er veel voor over hebben als ze een hapje kokos mocht. Vanmorgen kreeg ze alleen een klein beetje rijst.

'Nou, vooruit,' dringt Maarten aan. 'Doen we nog een wedstrijdje? Of wil je al terug?' Marleen aarzelt. Als ze teruggaat, is de kans groot dat ze haar moeder moet helpen met het luchten van de klamboes en op zoek moet naar wandluizen.

Ook is ze stiekem benieuwd of ze haar broer toch niet kan verslaan, ook al is hij nu veel langer. Op school was ze altijd de beste hardloopster van het plein.

'Oké, we doen het,' besluit ze.

Ze pakt een steen van de grond en trekt een streep. 'Hierachter starten we.'

Haar blik valt op haar vuile voeten. Schoenen heeft ze niet meer. Het ene paar dat ze had toen ze in het kamp aankwamen, is stuk gegaan. Gelukkig zit er inmiddels genoeg eelt onder haar voeten zodat ze het nauwelijks merkt als ze op iets scherps trapt.

'Een, twee...' begint Marleen. Nadat ze 'drie' geroepen heeft, sprint ze ervandoor. Ze rent langs vrouwen die bezig zijn hun versleten kleren te wassen bij de pomp. Ze omzeilt spelende kinderen en denkt maar aan één ding: ik wil winnen.

Ze maakt haar stappen groter en groter en al gauw ligt ze op Maarten voor. Haar hart bonkt bijna uit haar lijf. Ze merkt dat haar conditie toch wel erg slecht is.

Als ze bijna bij de poort van het kamp is, kijkt ze achterom. 'Zie je wel dat ik...'

Te laat merkt ze de Japanse officier in uniform op. In volle vaart botst ze tegen hem op. Zo hard dat de man nog maar net zijn evenwicht kan bewaren.

Buiten adem staart Marleen hem een paar seconden aan. En radeloos vraagt ze zich af wat er nu gaat gebeuren. Ze zal toch niet opgesloten worden in dat enge hok in de

zon, zonder eten of drinken? Dat was pas met een van de vrouwen uit het kamp gebeurd.

Dan voelt ze een por in haar zij. Het is Maarten.

'Buigen,' fluistert hij. 'Snel, buigen!'

Zo staan ze een paar minuten hijgend naast elkaar, met hun hoofd bijna op hun tenen.

Pas als Marleen merkt dat de Japanner is doorgelopen, durft ze weer op te kijken. 'Kom mee,' zegt ze dan. 'Voordat die man zich bedenkt en terugkomt om ons straf komt geven.'

En weer stuift ze ervandoor. Tot aan het gedèk, de bamboe-omheining met prikkeldraad die om het hele kamp heen staat.

'Au, ik heb pijn in mijn zij!' kreunt Marleen. Ze laat zich uitgeteld tegen de omheining aan vallen. Maarten, die al net zo weinig adem heeft als zij, zakt naast haar neer.

De eerste paar minuten kan Marleen over niets anders dan de botsing praten. Dan hoort ze gespetter aan de andere kant van het gedèk.

Maarten hoort het ook. 'Volgens mij zijn er kinderen uit de kampong in de rivier aan het zwemmen,' zegt hij. 'Gek idee, eigenlijk. Achter dit hek kunnen zij in een redelijke vrijheid leven, terwijl wij hier opgesloten zijn.'

Marleen wordt er somber van en denkt aan haar vader. Hoe zou het met hem gaan? Nadat de oorlog uitbrak, kon hij eerst nog een tijdje gewoon doorwerken als arts. Maar al gauw werd ook hij opgepakt en door de Japanners opgesloten in een mannenkamp. Behalve mannen zitten daar ook de oudere jongens.

Verschrikt kijkt Marleen naar haar broer. Volgende maand wordt hij elf. Tot hoe oud zou hij bij hen in het vrouwenkamp mogen blijven?

Pas hoorde ze een van de vrouwen zeggen dat waarschijnlijk alle jongens vanaf elf of twaalf ook al naar een mannenkamp zouden moeten. Nieuwe regels van de kampcommandant. Marleen had het niet tegen haar moeder durven zeggen. Die was best flink nu vader niet meer bij hen was, maar als ze wist dat ook Maarten weg zou gaan... Marleen voelt tranen in haar ogen en knippert ze gauw weg. Ook al is haar broer soms een pestkop, ze zou hem toch erg missen.

Ze bijt op haar lip. Hoelang zal deze akelige oorlog nog duren? En zal ze ooit haar vader weer zien?

Als ze terugkomen in de kamer die ze moeten delen met drie andere vrouwen en

hun kinderen, voelt Marleen zich duizelig worden.

Komt het misschien omdat ze zo weinig gegeten heeft vandaag? Of zou ze ziek worden, zoals zo veel kinderen in het kamp? Er heerst altijd wel een of andere besmettelijke ziekte.

Marleen besluit even op haar bed te gaan liggen. Lakens heeft ze allang niet meer, daar heeft moeder bloesjes en jurken van gemaakt. Gelukkig heeft ze nog wel een kussen. Waar is het eigenlijk?

Als ze het nergens ziet, besluit ze haar broer te roepen. Die hangt buiten op een van de vier rieten stoelen. Een van de nieuwe bewoners had die stoelen meegebracht, net als een tafel, een spiegel en een deftige schemerlamp. Maar omdat er binnen helemaal geen plek meer voor spullen was, had Marleens moeder alles buiten neer gezet.

‘Maarten, kom eens. Ik weet niet waar mama mijn kussen heeft gelaten. Mag ik dat van jou even lenen?’

Maarten draait zijn hoofd naar de openstaande deur. ‘Nee, kan niet.’

‘Waarom niet?’ Marleen valt van verbazing bijna uit bed. ‘Ik voel me echt rot en wil even rusten. Toe, breng me even jouw kussen.’

Opnieuw schudt Maarten zijn hoofd.

‘Maarten...!’ Marleen voelt zich woedend worden. ‘Toen jij pas heel erg honger had, heb ik je nog hapje van mijn bonensoep gegeven. En nu pak jij niet eens jouw kussen voor mij?’

Maarten krijgt een kleur, kijkt of zijn moeder het niet ziet en haalt zijn kussen. Hij drukt het stijf tegen zich aan en fluistert: ‘Kun je een geheim bewaren?’

‘Tuurlijk.’

‘Echt?’

‘Ik zweer het,’ zegt Marleen plechtig.

‘Luister.’ Maarten houdt het kussen nog steeds stijf tegen zich aan. ‘Toen wij hier in het kamp aankwamen, had mama de Nederlandse vlag bij zich. Voor als de bevrijding komt, zei ze. Maar omdat de Japanners steeds vaker onverwachts de huizen binnenvallen, op zoek naar sieraden en geld, heeft ze vorige week de vlag uit elkaar gehaald. Een van de banen heeft ze in mijn kussen verstopt.’

Marleens mond zakt open. ‘Dat meen je niet!’

Maarten knikt. 'Ik mocht het eigenlijk ook niet weten, maar ik zag dat ze ermee bezig was. Ik heb mama beloofd het aan niemand te vertellen.'

'Mij kun je vertrouwen,' mompelt Marleen. Ze legt het kussen onder haar hoofd en sluit haar ogen. Is haar kussen soms weg omdat er ook een baan van de vlag in moet worden verstopt? Even doet ze haar ogen weer open. Misschien kan ze ontdekken welke kleur van de vlag in Maartens kussen zit? Het is niet te zien.

Meer dan vijftig jaar later

Het is 15 augustus en Marleen kijkt met vochtige ogen naar het bronzen herdenkingsmonument. Het beeldt een groep mannen, vrouwen en kinderen uit, en in het midden is de landkaart van Indië te zien. Naast het monument hangt de Nederlandse vlag halfstok.

Ze is blij dat er een plek is waar ze even kan stil staan bij de oorlog in Nederlands-Indië. Sinds de oprichting van het monument komt ze hier jaarlijks. En dit keer zijn voor het eerst haar kleinkinderen meegekomen: Lotte en Louise. Ze zijn allebei twaalf. Terwijl Marleen naar hen kijkt, realiseert ze zich opeens dat zij ook zo oud was toen ze in het kamp tegen de Japanse soldaat opknalde. Haar angst van die dag vergeet ze nooit. Net als het feit dat Maarten kort daarna, samen met veel andere jongens, het kamp had moeten verlaten.

Maarten... Ze heeft hem daarna nooit meer gezien.

Toen de kampen eindelijk bevrijd waren, en haar vader sterk vermagerd terug was gekomen uit het mannenkamp, ging hij onmiddellijk op zoek naar zijn zoon. Hij kwam terug met het bericht dat Maarten gestorven was aan ernstige buikgriep. Moeder was zo verdrietig geweest dat ze dagenlang in bed bleef en nauwelijks had willen eten. Ook al was er ineens eten in overvloed en deelden de Engelse soldaten allerlei lekkers uit.

Daarna was Marleen met haar ouders met een schip terug gegaan naar Holland. Daar werd over de oorlog in Nederlands-Indië en alles wat er gebeurd was, nauwelijks meer gesproken.

Zelf had Marleen er ook nooit iets over verteld. Aan wie had ze dat trouwens moeten doen? Niemand snapte toch hoe het leven in Indië en in de kampen was. Niemand begreep hoe wreed de Japanners konden zijn en hoe verzwakt de vrouwen en kinderen waren toen ze eindelijk hoorden dat ze waren bevrijd...

Haar nieuwe vriendinnen in Nederland zeiden vaak: 'Wij hadden ook honger, hoor! Jij bent heus niet de enige die het akelig had. Jij had het in Indië tenminste warm!' Marleen voelt opeens een rukje aan haar arm. Het is Louise. 'Kom, oma. We mogen de bloemen gaan neer leggen. En waarom zit er trouwens alleen één breed, rood lint aan uw boeket? De andere boeketten hebben allemaal drie linten: rood, wit en blauw, net als de kleuren van de Nederlandse vlag.'

Marleen glimlacht en antwoordt niet.

Maar ze besluit om straks, bij thuiskomst, de oude foto uit de la te halen. De foto die vlak voor de oorlog was genomen en waarop ze samen met Maarten en hun ouders was te zien.

Dan zou ze ook vertellen over het kussen van Maarten. Op de dag dat hij moest vertrekken naar het mannenkamp had Marleen het snel op haar bed gelegd. Haar moeder had er niets van gezegd.

Vaak, als Marleen haar broer erg miste, nam ze het kussen in haar armen en dan was het net of hij er weer was.

Op de dag dat de oorlog voorbij was, had moeder uit zijn kussen een rode baan van de Nederlandse vlag tevoorschijn getrokken.

Daarom, om Maarten en de oorlog nooit te vergeten, bindt Marleen nu ieder jaar slechts één rood lint aan haar boeket.

Dat verhaal zal ze straks aan haar kleinkinderen vertellen.

Nu ze oud genoeg zijn om mee te gaan naar de herdenking, zijn ze ook oud genoeg om de verhalen van een bijna vergeten oorlog te kunnen begrijpen.

En Marleen is er ook klaar voor. Sommige verhalen moeten nu eenmaal verteld worden.